

Timothy Keller
og Katherine Leary Alsdorf

ALLE GODE GERNINGER

Dit arbejde er en tjeneste

Timothy Keller og Katherine Leary Alsdorf

ALLE GODE GERNINGER

Dit arbejde er en tjeneste

 CREDO

INDHOLD

Indledning	9
FØRSTE DEL: GUDS PLAN MED ARBEJDET	25
1. Meningen med arbejdet	27
2. Arbejdets værdighed	39
3. Arbejdet som kulturskabende faktor	51
4. Arbejdet som tjeneste for verden	63
ANDEL DEL: PROBLEMER MED ARBEJDET	83
5. Når arbejdet ikke bærer frugt	85
6. Når arbejdet bliver meningsløst	103
7. Når arbejdet bliver egoistisk	121
8. Når arbejdet afslører vores afguder	141
TREDJE DEL: EVANGELIET OG ARBEJDSLIVET	171
9. En ny fortælling om arbejdet	173
10. En ny opfattelse af arbejdet	207
11. Et nyt kompas for arbejdet	227
12. Nye kræfter i arbejdet	261
Epilog	281
Noter	297
Tak	337

I 1957 oplevede jeg ved Guds nåde en åndelig opvågning, der efterhånden førte mig ind i et rigere, dybere og mere produktivt liv. Dengang bad jeg i taknemlighed om det privilegium at få mulighed for at gøre andre mennesker glade gennem min musik. Det føler jeg, at jeg ved hans nåde har fået lov til. OG AL ÆREN ER GUDS ...

Dette album er en ydmyg gave til Ham. Et forsøg på at sige "TAK, GUD" gennem vores arbejde på samme måde, som vi siger det i vores hjerter og med vores tunger. Må han hjælpe og styrke alle mennesker i enhver god gerning.

- John Coltrane, jazzmusiker, 1926-1967

Uddrag af teksten på coveret til albummet *A love supreme*

Til de ansatte og de frivillige ved centret for tro og arbejde ved Redeemer Presbyterian Church, som har hjulpet vores menighed til at se, at evangeliet virkelig er i stand til at forandre alt.

INDLEDNING

GENOPLIV KALDSTANKEN

Robert Bellahs skelsættende bog *Habits of the heart* har hjulpet mange mennesker med at sætte ord på det, der ødelagde (og stadig ødelægger) sammenhængskraften i vores kultur: “ekspressiv individualisme”. Bellah har andetsteds argumenteret for, at man har skabt en kultur, der fremhæver individuelle valg og udtryksformer så meget, at der ikke længere er noget fælles liv, ingen styrende sandheder og værdier, der binder os sammen. Bellah formulerer det sådan: “... vi lægger større og større vægt på, at det enkelte individ er helligt, [men] vi bliver mindre og mindre i stand til at forestille os en social struktur, der kan knytte individerne sammen ... Individets hellighed bliver ikke afbalanceret af nogen fornemmelse for helheden eller af hensyn til fællesskabet.”¹ Men i slutningen af bogen foreslår han en målestok, der langt på vej ville kunne genopbygge den kultur, der er ved at falde fra hinanden:

Hvis det virkelig skulle gøre en forskel ... [måtte vi] igen tilegne os tanken om kaldet. Så måtte vi vende tilbage til idéen om, at arbejdet skal bidrage til alles bedste og ikke bare er et middel til ens eget avancement.²

Det er et overraskende udsagn. Hvis Bellah har ret, er tanken om, at alt menneskeligt arbejde ikke blot er et job, men et *kald*, noget af det, der kan skabe håb for vores

samfund, som ellers er ved at falde fra hinanden. Tidligere har man talt om forskellige respekterede embeder som et kald, for eksempel læge eller præst. Men oprindeligt hører ordet “kald” sammen med at blive kaldet. Et job er kun et kald, hvis der er en anden, der kalder en til at gøre det, og man gør det for de andres skyld og ikke for sig selv. På den måde kan vores arbejde blive et kald, hvis det igen bliver betragtet som en tjeneste for noget, der rækker ud over vores egne snævre interesser. Som vi senere skal vende tilbage til, bliver mennesket langsomt tilintetgjort, hvis vi hovedsagelig betragter arbejdet som et middel til at tilfredsstille og realisere os selv; og som Bellah og mange andre har påpeget, underminerer det selve samfundet.

Men hvis vi skal tilegne os en gammel tanke, må vi se på, hvor den tanke stammer fra. I dette tilfælde stammer tanken om arbejdet som et kald fra de bibelske skrifter. Bellahs opfordring bliver altså et stikord, og vi vil i bogen her gøre, hvad vi kan, for at kaste lys over den livsforvandlerende og revolutionerende sammenhæng, der er mellem den kristne tro og arbejdspladsen. Vi vælger at bruge begrebet “integration af tro og arbejde” om denne sammenhæng – og alle de tanker og praktiske udformninger, der knytter sig til den.

MANGE VINKLER PÅ TRO OG ARBEJDE

Det er ikke noget, vi er ene om at gøre. Der har næppe været noget tidspunkt siden reformationen, hvor der har været så meget fokus på forholdet mellem den kristne tro og arbejde, som der er i dag. Antallet af bøger, forsknings-

projekter, akademiske studier og online-diskussioner om emnet er vokset eksponentielt i de seneste tyve år. Ikke desto mindre er der ikke megen hjælp at hente hos denne strømning for de kristne, der søger praktisk vejledning til deres arbejde. En del er blevet skuffet over, hvor overfladiske eksemplerne og de gode råd er. Andre er blevet forvirret over, hvor mange – en ren kakofoni af stemmer – der giver råd om, hvordan man som kristen skal forholde sig på sit arbejde.

Vi må prøve at forestille os den “tro og arbejde”-bevægelse, vi møder i dag, som en flod, hvori der udmunder mange forskellige bække med meget forskellige udspring. Sandsynligvis kommer det meste af energien og de fleste af de grupper, der prøver at hjælpe folk til at integrere tro og arbejde, fra kredse med et konservativt syn på Bibelen og den kristne tro, men andre traditioner og fløje inden for troen har ydet betydelige bidrag. Den økumeniske bevægelse har bidraget med at pege på, at kristne bør bruge deres arbejde til at fremme social retfærdighed i verden. Det har hjulpet os til at forstå, at et trofast arbejde forudsætter en klar kristen etik.³ I løbet af 1900-tallet opstod der en række bevægelser, der byggede på små grupper, og de understregede behovet for, at de troende styrker og støtter hinanden i de kampe og problemer, de kommer ud for i arbejdet. Det viste os, at det kræver en indre, åndelig fornyelse og en forvandling af hjertet at være trofast i sit arbejde.⁴ Vækkelsesfløjen i den evangeliske kristendom har især opfattet arbejdspladsen som et sted, hvor man kan vidne om Jesus Kristus.⁵ Vil man være tro på sit arbejde,

må man i en eller anden grad offentligt identificere sig med Jesus på en sådan måde, at ens kollegaer eventuelt får lyst til at høre mere om ham.

Mange har også fundet inspiration til at integrere tro og arbejde i ældre kilder. De protestantiske reformatorer i 1500-tallet, især Martin Luther og Jean Calvin, hævdede, at alt arbejde, selv såkaldt verdsligt arbejde, i lige så høj grad var et kald fra Gud som præstens eller munkens tjeneste.⁶ Kilderne til den lutherske teologi lægger særlig vægt på, at alt arbejde har værdi, og man påpeger, at Gud gennem menneskets arbejde har draget omsorg for menneskeheden, givet dem føde, tøj, husly og al anden form for hjælp. Når vi arbejder, er vi, som det ofte bliver formuleret i lutherske sammenhænge, "Guds fingre". Vi er redskaber for hans kærlige forsyn og omsorg for os. Denne forståelse løfter arbejdets mening fra kun at handle om at tjene til livets opretholdelse til at elske vores næste og sætter os samtidig fri fra det tunge åg, hvor vi først og fremmest arbejder for at bevise vores eget værd. I den reformerte eller calvinske tradition har man talt om et andet aspekt ved tanken om arbejdet som Guds kald. Den hollandske teolog og politiker Abraham Kuyper sagde således, at arbejdet ikke alene yder omsorg for skaberværket, men at det også styrer og organiserer det. I denne reformerte tanke er formålet med arbejdet at skabe en kultur, der ærer Gud og får mennesker til at blomstre. Ja, vi skal elske vores næste, men kristendommen giver os faktisk meget detaljeret viden om menneskets natur og om, hvad der får mennesker til at blomstre. Derfor skal vi sikre os, at vi arbejder ud fra

den kristne forståelse. At være trofast i sit arbejde vil altså sige at arbejde ud fra en kristen “verdensanskuelse”.⁷

Alle disse forskellige traditioner giver ganske forskellige svar på spørgsmålet om, hvordan vi puster nyt liv i kaldstanken. De forskellige vinkler kan virke forvirrende på mange kristne, for de passer ikke helt sammen. Den lutherske teologi taler til en vis grad imod den reformerte tanke om “verdensanskuelse” og hævder, at kristne ikke skal udføre deres arbejde på en fuldstændig anderledes måde end ikke-kristne. Mange af de traditionelle kirker betragter det ikke som så vigtigt at vidne om evangeliet, som de evangelikale gør, fordi de ikke opfatter den klassiske kristendom som den eneste vej til frelse. Mange opfatter det som alt for fornuftsbetonet, når skribenter og organisationer taler om “verdensanskuelse” uden at lægge vægt på en indre forvandling af hjertet. Og selv om de er enige i den kritik, kan de ikke blive enige om, hvad den indre forvandling og åndelige vækst egentlig går ud på. Hvis du er kristen og gerne vil være trofast på dit arbejde, skal du altså prøve at holde mange forskellige synspunkter op mod hinanden:

- Man tjener Gud på arbejdet ved at fremme social retfærdighed i verden.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at være et ærligt menneske og vidne om evangeliet for sine kollegaer.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at være dygtig til sit arbejde og yde en god indsats.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at skabe skønhed.

- Man tjener Gud på arbejdet ved at arbejde ud fra et kristent ståsted for at ære Gud og prøve at øve indflydelse på kulturen.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at være taknemlig og glad og gennem alle op- og nedture arbejde med et hjerte, der er forvandlet gennem evangeliet.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at gøre det, der giver en selv mest glæde og passion.
- Man tjener Gud på arbejdet ved at tjene så mange penge, man kan, så man kan være så gavmild som muligt.

Hvor supplerer disse synspunkter hinanden, og hvor modsiges de hinanden? Det er et svært spørgsmål, for de har alle et vist minimum af belæg i Bibelen. Og vanskeligheden ligger ikke kun i, at der er mange teologiske holdninger og kulturelle faktorer involveret, men også i, at de forskellige synspunkter fungerer forskelligt alt efter, hvilken type arbejde der er tale om. Vores arbejde bliver formet forskelligt af kristendommens etik, af dens motiver, identitet, vidnesbyrd og livssyn, alt efter hvilken form for arbejde der er tale om.

Lad os for eksempel tage en kristen billedkunstner. Lad os sige, at hun viser, at hun er optaget af retfærdighed, at hun er ærlig på alle områder i sit arbejde, får støtte fra andre til at navigere gennem livets op- og nedture, er åben om sin kristne tro over for andre kunstnere og opfatter sin kunst som en måde at tjene Gud og næsten på og ikke som et projekt, der skal styrke hendes eget selvværd og status. Skal den kristne lære om, hvordan virkeligheden hænger

sammen, derudover have indflydelse på, hvad hun maler, og hvordan hun skildrer det i sin kunst? Bliver hendes kunst påvirket af, hvad hun tror om synd og forsoning og håb for fremtiden? Ja, sådan må det vel være. Det vil altså sige, at hvis vi vil være trofaste på arbejdet, så skal vi bruge både viljen, følelserne, sjælen og sindet, når vi tænker over troen og lever den ud i vores arbejde på hverdagens store lærred.

Men hvad så med en kristen pianist eller skomager? Hvilken indflydelse har det kristne livssyn på, hvilken slags sko man laver, eller hvordan man spiller *Måneskins-sonaten*? Her er svaret ikke så let.

Hvem kan hjælpe os gennem alle disse komplekse spørgsmål? De fleste, der er begyndt at læse bøger om emnet eller er kommet med i en gruppe, der prøver at integrere tro og arbejde, gør én af to ting: (a) De vælger kun én af de teologiske vinkler, eller (b) De bliver forvirrede, når de hører eller læser om de modsatrettede synsvinkler. Mange kirker og organisationer har en tendens til at tale om tro og arbejde som noget, der ikke er i balance, og lægge vægt på et eller to synspunkter og udelukke de andre. Man kan heller ikke bare kombinere alle punkter og håbe, at det hele ender med at hænge sammen.

Vi forventer ikke, at vi kan forklare alle forskellene her i bogen. Men vi håber, at vi kan gøre det hele lidt mere tydeligt. Og vi kan begynde med at lægge mærke til to ting ved listen ovenfor. For det første modsiger de forskellige synspunkter kun hinanden, hvis man tilføjer et "især" til hvert punkt: "... man tjener *især* Gud på arbejdet ..."

Så er man nødt til at vælge et eller to punkter og kassere resten. Det er der mange, der holder foredrag om tro og arbejde, der gør – enten stiltiende eller åbent. Men hvis man lader sætningerne stå, som de står, og holder fast i, at hvert punkt er én måde at tjene Gud gennem arbejdet på, så supplerer de forskellige udsagn faktisk hinanden. For det andet kan de forskellige punkter, som vi allerede har været inde på, have større eller mindre betydning, alt efter den enkeltes job, kultur og historiske sammenhæng. Når vi skriver os de to ting bag øret, kan vi gå videre og se på de forskellige kilders udtryk og formuleringer som redskaber, vi kan bruge til at skabe en model for, hvordan vi integrerer tro og arbejde inden for vores fag, i vores samtid, på vores sted.

Lige så vigtigt det er at gøre disse tanker mere tydelige, lige så vigtigt er det for os at gøre dem mere levende, mere virkelige og praktiske. Vi vil gerne appellere til din fantasi og kalde dig til handling ved at vise den rigdom, der er i det, som den kristne tro siger (direkte og indirekte) om dette uudtømmelige emne. I Bibelen myldrer det med visdom, hjælpemidler og håb for enhver, der er ved at ud-danne sig til et arbejde, leder efter et arbejde, kæmper med at arbejde eller simpelt hen passer sit arbejde. Og når vi siger, at de kristne skrifter “giver os håb” i vores arbejde, anerkender vi på én gang, hvor dybt frustrerende arbejdet kan være, og hvor vældigt det kristne håb må være, hvis vi skal klare den udfordring, det er at følge sit kald i denne verden. Det mest provokerende vidnesbyrd, jeg kender

om dette håb, er den lille, oversete historie af J.R.R. Tolkien med titlen “Blad af Niggle”.

DER FINDES FAKTISK ET TRÆ

Da J.R.R. Tolkien havde arbejdet med at skrive *Ringenes Herre* et stykke tid, nåede han på et tidspunkt et dødt punkt.⁸ Han havde en idé om en fortælling, hvis lige verden aldrig havde set. Som en af sin tids førende forskere i oldengelsk og andre nordeuropæiske sprog vidste han, at de fleste gamle britiske myter om indbyggerne i “Eventyrland” – elvere, dværge, kæmper og troldmænd – var gået tabt (modsat grækernes og romernes myter og sågar de nordiske). Han havde altid drømt om at genskabe eller gendigte, hvordan en gammel engelsk mytologi kunne have set ud. *Ringenes Herre* udsprang af denne tabte verden. Projektet krævede, at han som minimum skabte rudimenterne af indtil flere fiktive sprog og kulturer foruden tusinder af års nationalhistorie for flere folkeslag – alt sammen for at give fortællingen den nødvendige dybde og realisme, som Tolkien mente var afgørende for, at historien kunne fænge.

Mens han arbejdede på manuskriptet, kom han til et punkt, hvor fortællingen havde delt sig i en række underordnede handlingstråde. Flere af hovedpersonerne rejste til forskellige dele af hans fiktive verden, mødte hver deres farefulde forhindringer og oplevede adskillige komplicerede hændelsesforløb. Det var en enorm udfordring at folde alle disse underordnede handlingstråde tydeligt ud for til sidst at føre dem til en tilfredsstillende afslutning.

Og dertil kom, at anden verdenskrig var brudt ud, og selv om Tolkien som 55-årig ikke blev indkaldt til militæret, faldt krigens skygger tungt over ham. Han havde på første hånd oplevet første verdenskrigs rædsler og glemte dem aldrig. Storbritannien stod nu i en yderst vanskelig situation med truslen om invasion hængende over hovedet. Hvem vidste, om han ville overleve krigen, selv som civil?

Han begyndte at frygte, at han aldrig fik fuldført sit livsværk. På det tidspunkt drejede det sig ikke blot om et par års arbejde. Da han begyndte at skrive *Ringenes Herre*, havde han allerede arbejdet på sprogene, historien og fortællingerne bagved i årtier. Tanken om ikke at få den færdig var en “forfærdende og lammende tanke”.⁹ På den tid stod der et træ ved vejen i nærheden af Tolkiens hjem, og en dag da han stod op, opdagede han, at det var blevet fældet og hugget op af en nabo. Han begyndte at tænke på sin mytologi som sit “indre træ”, der kunne risikere at møde samme skæbne. Han var løbet tør for “psykisk energi og opfindsomhed”.¹⁰ En morgen vågnede han med en kort fortælling i hovedet og skyndte sig at skrive den ned. Da *The Dublin Review* bad ham om et bidrag, sendte han historien ind med titlen “Blad af Niggle”. Den handlede om en maler:

I begyndelsen af fortællingen får vi to ting at vide om maleren. For det første hed han Niggle. *Oxford English dictionary*, som Tolkien selv var medforfatter på, definerer “niggle” som “at arbejde på en pertentlig eller ineffektiv måde ... at bruge unødvendigt meget tid på små detaljer.”¹¹ Niggle var selvfølgelig Tolkien selv, der kun alt for

godt vidste, at det var en af hans egne svage sider. Han var perfektionist, altid utilfreds med det, han havde lavet, lod sig ofte distrahere i mere alvorlige sager for at sidde og nusse med mindre vigtige detaljer, tilbøjelig til at bekymre sig og udsætte ting. Sådan var Niggle også.

For det andet får vi at vide, at Niggle “skulle ud på en lang rejse. Han havde slet ikke lyst til at tage af sted, men han kunne ikke slippe.” Niggle blev ved med at udsætte rejsen, men han vidste, at den var uundgåelig. Tom Shippey, der også underviste i oldengelsk litteratur på Oxford, forklarer, at i den angelsaksiske litteratur stod “den nødvendige, lange rejse” for døden.¹²

Niggle havde især ét billede, som han prøvede på at male. Der var dukket et billede af et blad op i hans sind og dernæst af et helt træ. Og i sin fantasi så han bag træet, at “et landskab begyndte at tage form omkring træet, og man kunne øjne en skov på fremmarch over landskabet og sneklædte tinder.” Niggle mistede interessen for alle sine andre billeder, og for at få plads til hele det billede, han så for sig, spændte han et lærred op, der var så stort, at han skulle bruge en stige. Niggle vidste, at han skulle dø, men han sagde til sig selv: “Jeg bliver i hvert fald færdig med dette billede, mit rigtige billede, før jeg skal på den pokers rejse.”

Så han arbejdede på sit lærred, “lagde et strøg her, fjernede en plet der,” men han fik aldrig lavet ret meget. Det var der to grunde til. For det første var han “en maler af den slags, som var bedre til at male blade end træer. Han brugte lang tid på hvert enkelt blad ...” Og han forsøgte

at få skyggerne og lysskæret og dugdråberne på det til at se helt rigtigt ud. Så lige meget hvor meget han arbejdede, kom der ikke ret meget på selve lærredet. Den anden grund var hans “gode hjerte”. Niggle blev hele tiden forstyrret af de ting, som han gjorde for naboerne, når de kom og spurgte ham. Især hans nabo Lund, der overhovedet ikke brød sig om Niggles malerier, kom hele tiden og bad ham om forskellige ting.

En aften da Niggle med rette fornemmer, at nu er hans tid snart kommet, insisterer Lund på, at han drager af sted i regnen for at hente en læge til hans kone, der er syg. Derfor bliver han forkølet og får feber, og mens han arbejder desperat på sit ufuldendte billede, kommer Kusken for at tage Niggle med på den rejse, som han har udskudt. Da han indser, at han er nødt til at tage af sted, brister han i gråd. “Ak nej!”, sagde den stakkels Niggle og gav sig til at græde. ‘Og det er ikke engang færdigt!’” Et stykke tid efter hans død opdagede de, der havde overtaget hans hus, at der stadig var “eet smukt blad” tilbage på hans mørnede lærred. Det blev hængt op på byens museum, “og i lang tid hang ‘Blad, af Niggle’ i et sidelokale, og nogle få personer bemærkede det.”

Men historien ender ikke her. Efter sin død bliver Niggle sat på et tog med kurs mod det evige livs bjerglandskab. Undervejs hører han på et tidspunkt to stemmer. Den ene er tilsyneladende Retfærdigheden, en streng stemme, der siger, at Niggle har spildt så meget af sin tid og nået så lidt i sit liv. Men den anden, mere venlige stemme (“endskønt den ikke var blid”), der tilsyneladende er

Nåde, svarer, at Niggle har valgt at ofre sig for andre, og at han vidste, hvad han gjorde. Da Niggle når frem til udkanten af det himmelske landskab, får han som en belønning øje på noget. Han løber derhen – og dér er det: “Foran ham stod træet, hans træ, helt fuldkomment, dets blade åbnede sig, og grenene voksede og bøjede sig i vinden, som Niggle havde følt det eller gættet på, de skulle, men aldrig været i stand til at indfange på sit maleri. Han stirrede på træet og løftede langsomt sine arme mod Himlen. ‘Det er en gave!’ sagde han.”¹³

Verden før døden, hans gamle land, havde næsten fuldstændig glemt Niggle, og dér var hans arbejde endt ufuldendt og betød ikke noget for ret mange. Men i hans nye land, den blivende, *virkelige* verden, opdager han, at hans træ med alle detaljer stod dér, helt *fuldendt*, og ikke bare var en fantasi, der var død med ham. Nej, det var faktisk en del af den Virkelige Virkelighed, som altid lever, og som mennesker kan glæde sig over til evig tid.¹⁴

Den fortælling har jeg genfortalt mange gange for mennesker af forskellige professioner – især kunstnere og andre kreative mennesker – og uanset om de tror på Gud og på et liv efter døden, er de som regel altid dybt bevægede. Tolkien havde en meget kristen forståelse af kunst, ja, af alt arbejde.¹⁵ Han troede på, at Gud giver os talenter og evner, så vi kan gøre dét for hinanden, som Gud ønsker at gøre for os og gennem os. Som forfatter kunne han for eksempel fylde menneskers liv med mening ved at fortælle historier, der formidler, hvordan virkeligheden er.¹⁶ Niggle fik at vide, at det træ, som han havde “følt og

fornemmet”, var en “virkelig del af skaberværket”¹⁷, og at selv den lille smule, som han havde vist mennesker på jorden, var et glimt af Sandheden. Tolkien fandt selv meget trøst i sin historie. Den hjalp til “at drive noget af Tolkiens frygt ud, så han igen kunne arbejde”, selv om venskabet med C.S. Lewis, der venligt prikkede til ham, også hjalp til med at få ham i gang med at skrive igen.¹⁸

Kunstnere og iværksættere kan let spejle sig i Niggle. De arbejder ud fra idéer, ofte meget store idéer, om en verden, som de er ene om at kunne forestille sig. Der er ikke mange, der realiserer noget, der nærmer sig en større procentdel af deres vision, og endnu færre hævder, at de er tæt på at nå det hele. De af os, der har hang til overdreven perfektionisme og grundighed som Tolkien selv, kan også let identificere sig med Niggle.

Men i virkeligheden er Niggle os alle. *Alle* forestiller sig at udrette forskellige ting, og alle opdager, at de i det store og hele ikke er i stand til at gennemføre det. Alle vil hellere have succes end blive glemt, og alle vil gerne gøre en forskel her i livet. Men det er der ingen af os, der har kontrol over. Hvis det her liv er alt, hvad der er, så brænder alting til sidst op, når solen dør, og der ikke længere er nogen, der kan huske, hvad der er sket. Alle bliver glemt; der er ikke længere noget, der betyder noget, og enhver god gerning, selv den bedste, bliver til ingenting.

Medmindre Gud findes. Hvis Bibelens Gud findes, og der findes en Virkelig Virkelighed bag den, vi ser her og nu, og hvis det her liv ikke er det eneste, der er, så kan enhver god gerning, selv den mest enkle, have betydning

helt ind i evigheden, når bare den er gjort som svar på Guds kald. Det er, hvad den kristne tro lover. "Jeres slid er ikke spildt i Herren," skriver Paulus i 1 Kor 15,58. Han skrev om tjenester i den kristne menighed, men Tolkiens fortælling viser, at det i sidste ende kan gælde alt arbejde. Med hjælp fra kristentroens sandhed havde Tolkien rustet sig til, at han i verdens øjne ikke ville opnå ret meget. (Det ironiske er, at han skabte noget, som utrolig mange mennesker betragter som et genialt værk, så det er en af de bøger, der er solgt i flest eksemplarer i verdenshistorien.)

Og hvad med dig? Lad os sige, at du som ung begyndte at arbejde med byplanlægning. Hvorfor? Fordi du er vild med byer, og du har en vision om, hvordan en god by skal være. Du bliver sikkert skuffet, for i hele dit livsløb får du sikkert kun gjort et blad eller en gren færdig. Men der findes faktisk et Nyt Jerusalem, en himmelsk by, som engang skal komme ned til jorden som en brud, der er smykket for sin brudgom (Åb 21-22).

Eller lad os sige, at du er advokat, og du begyndte at læse jura, fordi du havde en vision om retfærdighed og en vision om et blomstrende samfund, hvor ligheden og freden rådede. I løbet af ti år bliver du fuldstændig desillusioneret, fordi du opdager, at selv om du prøver at arbejde med ting, der betyder noget, så er det, du udretter, i småtingsafdelingen. Måske oplever du én eller to gange i livet, at det har battet noget.

Men ligeegyldigt hvad du arbejder med, så er der én ting, du skal vide: Der findes faktisk et træ. Ligeegyldigt hvad du stræber efter i dit arbejde – byen, der lever i retfærdighed

og fred, en verden af skønhed og lys, fortællingen, samfundsordenen, helbredelsen – så *findes* det. Gud findes, og der findes en kommende verden, hvor alt er helet, og som han vil få til at bryde frem, og din opgave er at vise det (i det små) for andre. Selv på dine bedste dage når du aldrig helt i mål med dit arbejde med at få den verden til at bryde frem. Men det fuldkomne træ, som du søger – skønheden, harmonien, retfærdigheden, trøsten, glæden, fællesskabet – vil uundgåeligt bære frugt. Hvis du ved alt det, synker du ikke ned i fortvivlelse over, at din indsats indimellem synes forgæves. Du kan glad og tilfreds udføre dit arbejde. Du bliver ikke opblæst af succes eller knust af modgang.

Jeg skrev: “*Hvis* du ved alt det.” Hvis du gerne vil arbejde på den måde, hvis du vil have den trøst og frihed, som Tolkien fik fra sin kristne tro i forhold til sit arbejde, så er du nødt til at kende Bibelens svar på tre spørgsmål: Hvorfor ønsker du at arbejde? (Det vil sige, hvorfor er det nødvendigt for os at arbejde for at leve et meningsfyldt liv?) Hvorfor er det så *hårdt* at arbejde? (Det vil sige, hvorfor er det så ofte forgæves, meningsløst og vanskeligt?) Hvordan kan vi overvinde problemerne og finde mening i vores arbejde i forhold til evangeliet? I resten af bogen vil vi prøve at svare på disse tre spørgsmål i hver sit afsnit.

FØRSTE DEL

GUDS PLAN MED ARBEJDET

MENINGEN MED ARBEJDET

Således blev himlen og jorden og hele himlens hær fuldendt. På den syvende dag var Gud færdig med det arbejde, han havde udført, og på den syvende dag hvilede han efter alt det arbejde, han havde udført. Gud velsignede den syvende dag og helligede den, for på den dag hvilede han efter alt det arbejde, han havde udført, da han skabte ... Gud Herren tog mennesket og satte ham i Edens have, for at han skulle dyrke og vogte den (1 Mos 2,1-3; 15).

I BEGYNDELSEN VAR ARBEJDET

Bibelen begynder at tale om arbejde, så snart den begynder at tale om noget overhovedet. Så vigtigt og grundlæggende er det. Forfatteren til Første Mosebog beskriver Guds skabelse af verden som *arbejde*.¹⁹ Faktisk skildrer han det vældige projekt med at opfinde hele kosmos som noget, der sker på en almindelig arbejdsuge på syv dage.²⁰ Derefter skildrer han, hvordan mennesket arbejder i Paradis. Det er et syn på arbejde, der klart adskiller sig fra de øvrige store religioner og trosretninger i verden: arbejdet som noget, der er knyttet til den guddommelige, velordnede skabelse og til et meningsfyldt menneskeliv.

Skabelsesberetningen i Første Mosebog ligner ikke nogen anden antik beretning om, hvor verden kommer fra. Mange kulturer havde fortællinger, der beskrev verdens opståen og menneskets første historie som et resultat af en kamp mellem modstridende kosmiske kræfter. I den babyloniske skabelsesberetning *Enuma Elish*, besejrer guden Marduk gudinden Tiamat og danner verden af hendes lig. I denne og lignende beretninger er den synlige verden en skrøbelig balance mellem kræfter, der står i et spændt forhold til hinanden.²¹ Men i Bibelen er skabelsen ikke et resultat af en konflikt, for Gud har ingen rivaler. Ja, alle magter og væsner i Himlen og på jorden er skabt af ham og afhængige af ham.²² Skabelsen er således ikke et resultat af en kamp, men en dygtig håndværkers idé. Gud skabte ikke verden på samme måde, som en soldat graver en skyttegrav, men som en kunstner skaber et mesterværk.

Grækernes skabelsesberetning omfattede tanken om flere på hinanden følgende "tider" i menneskeheden. I begyndelsen var der en guldalder. I den tidsalder levede mennesker og guder sammen på jorden i harmoni. Det lyder i første omgang lidt ligesom beretningen om Edens Have, men der er én forskel, der er meget afslørende. Digteren Hesiod fortæller os, at hverken mennesker eller guder behøvede at arbejde i guldalderen. I det oprindelige paradys frembragte jorden simpelt hen mad i overflod.²³ Her er Første Mosebog helt anderledes. De fire første kapitler beskriver gentagne gange, at Gud "arbejder", og anvender det hebraiske ord *mlkh*, som er det ord, der bruges om almindeligt, menneskeligt arbejde. Som en teolog siger, så

er det fuldstændig “uventet, at Guds enestående aktivitet, da han skaber himlen og jorden, beskrives på den måde.”²⁴

I begyndelsen arbejdede Gud altså. Arbejdet var ikke et nødvendigt onde, der først kom ind i billedet senere, eller som mennesket blev skabt til at gøre, fordi det var under den store Guds værdighed. Nej, Gud arbejdede af ren og skær glæde. Arbejdet kunne ikke være blevet indstiftet mere fornemt.

SÅDAN ARBEJDER GUD

Det er værd at lægge mærke til, at Gud i 1 Mos 1 ikke blot arbejder, men glæder sig over det. “Gud så alt, hvad han havde skabt, og han så, hvor godt det var ... Således blev himlen og jorden og hele himlens hær fuldendt” (1 Mos 1,31; 2,1). Gud synes, at det, han har frembragt, er smukt. Han træder et skridt tilbage, tager alt det, han har skabt, i øjesyn, og siger derefter: “Det er godt!” Som med alt godt og meningsfyldt arbejde, kan arbejderen se sig selv i det. “Harmonien og perfektionen i himlen og jorden, da hele værket står færdigt, siger mere om, hvem deres skaber er, end nogen af de enkelte dele gør hver for sig.”²⁵

1 Mos 2 fortsætter med at vise, hvordan Gud arbejder – ikke blot med at skabe, men også med at tage sig af sit skaberværk. Det er det, som teologer kalder Guds “forsyn”. Gud skaber mennesker, og derefter arbejder han for dem og tager sig af dem. Han danner en mand (1 Mos 2,7), anlægger en have til ham og vander den (1 Mos 2,6; 8) og former en hustru til ham (1 Mos 2,21-22). Resten af Bibelen fortæller os, hvordan Gud fortsætter sit arbejde og

sin omsorg, idet han tager sig af verden ved at vande jorden og lade planter vokse frem (Sl 104,10-22), han giver føde til alt, hvad han har skabt, han hjælper alle, der lider, og tager sig af alle levende væsners behov (Sl 145,14-16).

Til sidst ser vi, hvordan Gud ikke alene selv arbejder, men uddelegerer sit arbejde til sine medarbejdere. I 1 Mos 1,28 giver han mennesket denne besked: "Opfyld jorden, og underlæg jer den". Ordet "underlægge" antyder, at selv om alt, hvad Gud havde skabt, var godt, så var det stadig ikke foldet helt ud. Gud efterlod i sit skaberværk store uudnyttede udviklingsmuligheder, som mennesket skulle føre videre gennem deres arbejde.²⁶ I 1 Mos 2,15 sætter han mennesket i haven for at "dyrke og vogte den". Tanken er, at mens Gud arbejder for os gennem sit forsyn, arbejder vi også for ham. Ja, han arbejder *gennem* os. I Sl 127,1 står der: "Hvis ikke Herren bygger huset, arbejder bygmestrene forgæves." Det vil sige, at Gud bygger huset (sørger for os) ved hjælp af bygmestrene. Martin Luther hævdede, at når Sl 145 siger, at Gud giver føde til alle levende væsner, betyder det, at han giver os føde gennem landmændenes og andres arbejde.²⁷

ARBEJDET ER GRUNDLÆGGENDE GODT

Første Mosebog afslører en overraskende sandhed: Arbejdet var en del af paradiset. Én har sammenfattet det på denne måde: "Det er helt tydeligt, at det hele tiden har været Guds plan, at mennesket skulle arbejde, eller for at være mere præcis: skulle leve i den konstante rytme af arbejde og hvile."²⁸ Igen står det i skærende kontrast til andre reli-

gioner og kulturer. Arbejdet kom ikke først efter en guldalder i total lediggang. Det var en del af Guds fuldkomne tanke om menneskelivet, fordi vi er skabt i Guds billede, og noget af hans herlighed og glæde består i, at han arbejder. Det gør Guds søn også, sådan som han siger: "Min fader arbejder stadig, og jeg arbejder også" (Joh 5,17).

Det kan virke overraskende, at Gud gjorde arbejdet til en del af livet i paradiset, for ofte forestiller vi os arbejdet som et nødvendigt onde eller ligefrem som en straf. Men Første Mosebog siger ikke, at arbejdet først kom ind i menneskets historie efter Adams fald som en del af den uorden og den forbandelse, der blev resultatet; nej, det er en del af velsignelsen i Guds have. Arbejde er lige så meget et grundlæggende menneskeligt behov som mad, skønhed, hvile, venskab, bøn og sex. Det er ikke bare medicin; det er føde for sjælen. Uden et meningsfyldt arbejde føler vi et betydeligt indre tab og en tomhed. Mennesker, der af fysiske eller andre årsager bliver forhindret i at arbejde, opdager hurtigt, hvor meget de har behov for at arbejde, hvis de skal trives på det følelsesmæssige, det fysiske og det åndelige plan.

Vi har et par venner, Jay og Barbara Belding, som er iværksættere i en forstad til Philadelphia. De opdagede, at også udviklingshæmmede havde dette behov. Jay arbejdede som speciallærer og var frustreret over sine elevers manglende udsigt til at få et job, når de var færdige med skolen. De traditionelle uddannelsesstilbud og beskæftigelsesprogrammer havde ikke arbejde nok og holdt derfor lukket i lange tider, hvor de ikke udbetalte løn. I 1977 op-

rettede Jay og Barbara Associated Production Services som et projekt, der skulle tilbyde uddannelse af høj kvalitet og beskæftigelse til denne gruppe. I dag uddanner virksomheden 480 mennesker, der er beskæftiget med flere forskellige former for kompliceret pakke- og samlearbejde for flere industrivirksomheder på fire forskellige lokaliteter. Jay har fokus på at sørge for redskaber og systemer, der sikrer kvaliteten og øger produktiviteten og resultaterne. Det har skabt en succes-kultur i firmaet og blandt de mennesker, der arbejder der. Jay og Barbara Belding er glade og taknemlige over at have fundet en praktisk og bæredygtig model, så de kan dække deres ansattes indre behov for at bidrage med noget: "Vores folk vil gerne tage del i det almindelige arbejdsliv; de vil gerne have det godt med sig selv og hjælpe med til at betale enhver sit." Deres ansatte er langt om længe i stand til fuldt ud at tage del i et vitalt aspekt af det, de er skabt til som kreative arbejdere.

Arbejdet er faktisk en så grundlæggende del af vores personlighed, at det en af de få ting, vi kan indtage i store doser uden at tage skade. Bibelen siger jo ikke, at vi burde arbejde én dag og hvile seks, eller at arbejde og hvile burde balancere ligeligt; den anbefaler den modsatte fordeling. Jo, fritid og fornøjelse er godt, men der er grænser for, hvor meget vi kan klare ad gangen. Hvis man spørger folk på et plejehjem eller et hospital, hvordan de har det, viser det sig ofte, at det, de savner mest, er at have noget at bestille, noget, der er til nytte for andre. De synes, de har for meget fritid og for lidt arbejde. Det er en meget voldsom oplevelse at miste sit arbejde, for det er det, vi er skabt til.

Den indsigt giver en langt dybere forståelse og mere positiv vinkel på den almindelige tanke om, at folk kun arbejder for at overleve. Ifølge Bibelen har vi ikke bare brug for de penge, vi tjener ved at arbejde, så vi kan overleve; vi har brug for selve arbejdet for at overleve og leve et helt menneskeliv.

Baggrunden for det kommer vi mere ind på i nogle af de senere kapitler, men det handler blandt andet om, at arbejdet er en af de måder, vi gør os nyttige for andre på, i stedet for bare at leve for os selv. Arbejdet er også en af de måder, vi lærer at kende os selv på, for det er gennem arbejdet, vi opdager vores særlige talenter og evner, hvilket er en stor del af vores identitet.²⁹ Derfor kunne forfatteren Dorothy Sayers skrive: “Hvad er den kristne forståelse af arbejdet? ... [Det] er, at arbejde ikke først og fremmest er noget, man gør for at leve, men noget, man lever for at gøre. Det er, eller burde være, det fuldeste udtryk for arbejderens evner ... det middel, hvormed han tjener Gud.”³⁰

FRIHEDEN I ARBEJDET

Hvis vi vil forstå, hvad den specifikt kristne forståelse af frihed er, så handler noget af det om at se arbejdet i vores DNA. Det er noget, vi er skabt til. Moderne mennesker opfatter gerne frihed som det totale fravær af begrænsninger. Men prøv at forestille dig en fisk. Hvis fisken bliver “befriet” fra floden og sat ud på græsset for at udforske det, så bliver dens bevægelsesfrihed, ja, dens frihed til at leve, hurtigt ødelagt. Fisken er ikke mere fri, men mindre fri,

hvis den ikke kan leve i overensstemmelse med sin natur. Det samme gælder fly og fugle. Hvis de sætter sig op mod aerodynamikkens love, falder de til jorden. Men hvis de følger dem, stiger de til vejrs og svæver. Sådan er det på mange områder af livet: Frihed er ikke først og fremmest, at der ingen begrænsninger er, men frihed er at finde de rette begrænsninger, dem, der faktisk passer til vores egen natur og til verden.³¹

Derfor er Guds bud i Bibelen en hjælp til at blive fri, for gennem buddene kalder Gud os til at være det, han har skabt os til. Biler fungerer godt, når man følger brugermanualen og tager hensyn til, hvordan bilen er konstrueret. Hvis du ikke får skiftet olie, er der ingen, der sender dig i fængsel, men din bil bryder simpelt hen sammen, fordi du ikke behandler den ordentligt. Du kommer til at lide under en naturlig konsekvens. På samme måde fungerer menneskelivet også kun godt, når man følger “brugermanualen”, Guds bud. Hvis du overtræder buddene, så sårer og vanærer du ikke alene Gud, du handler også stik imod din egen natur, altså imod det, som Gud har skabt dig til. I Es 48 taler Gud til det ulydige Israel og siger: “Jeg er Herren din Gud, som lærer dig, hvad der gavner, som fører dig ad vejen, du skal vandre. Gid du ville lytte til mine befalinger, så blev din fred som en flod og din retfærdighed som havets bølger” (Es 48,17-18).

Og sådan er det med arbejde, som (afvekslende med hvile) er et af de ti bud. “I seks dage må du arbejde og gøre alt, hvad du skal ...” (2 Mos 20,9). I begyndelsen skabte Gud os til at arbejde, og nu kalder han os utvetydigt til at

leve den del af vores natur ud. Det er ikke et byrdefuldt krav; det er en invitation til frihed.

GRÆNSER FOR ARBEJDET

Ikke desto mindre giver det god mening, at Gud selv hviler efter at have udført sit arbejde (1 Mos 2,2). Mange mennesker opfatter fejlagtigt arbejdet som en forbandelse og mener, at det er noget andet (fritid, familien eller ligefrem “åndelige” aktiviteter), der er det eneste, der kan give mening i livet. Men som vi har set og senere vil vende tilbage til, viser Bibelen, at den tankegang er en løgn. Men Bibelen bevarer os også fra at falde i den modsatte grøft, nemlig at tro, at arbejdet er det eneste, der betyder noget for et menneske, og at alt andet er et nødvendigt onde – noget, vi kun gør for at “lade batteriet op”, så vi kan fortsætte med at arbejde. Her må vi se på, hvad vi ved om Gud. Han behøvede ikke at hvile for at komme til kræfter igen, men alligevel hvilede han på den syvende dag (1 Mos 2,1-3). Da vi er skabt i hans billede, kan vi gå ud fra, at hvile og de ting, man foretager sig, når man hviler, er gode og livgivende i sig selv. Der er andet og mere i livet end arbejde. Man har ikke et meningsfyldt liv uden arbejde, men man kan heller ikke sige, at arbejdet er selve meningen med livet. Hvis man gør et arbejde til selve målet med livet – selv hvis arbejdet er i kirkens tjeneste – så skaber man en afgud, der konkurrerer med Gud. Det er forholdet til Gud, der er den vigtigste grundvold i livet, og det forhindrer alle de andre faktorer – arbejde, venskaber

og familie, fritid og fornøjelse – i at blive så vigtige, at de vokser skævt og bliver afhængighedsskabende.

Den tyske katolske filosof Josef Pieper, der levede i 1900-tallet, skrev et berømt essay med titlen “Fritid, kulturens grundvold”. Pieper argumenterede for, at fritid ikke blot er fravær af arbejde, men en indstilling i sind og sjæl, hvor man er i stand til at betragte og nyde tingene, som de er i sig selv, uden hensyn til, hvad de er værd, eller om de umiddelbart kan bruges til noget. Hvis man er besat af arbejde – som vi er i vores vestlige kultur – er man tilbøjelig til at vurdere alting ud fra effektivitet, værdi og fart. Men vi har også brug for evnen til at nyde de aller-mest enkle og almindelige aspekter af livet, også dem, der egentlig ikke kan bruges til noget, men bare er dejlige. Selv om reformatoren Jean Calvin ellers bliver betragtet som meget streng, er han overraskende nok enig i det. I sit skrift om det kristne liv advarer han imod kun at vurdere ting ud fra deres nytteværdi:

Skabte Gud kun maden for at sørge for det nødvendige [næring] for os? Mon ikke også for at give glæde og godt humør? På samme måde er formålet med klæder, ud over det nødvendige [beskyttelse], at de skal være smukke og anstændige. Græsser, træer og frugter har, ud over det, som de hver især anvendes til, en skønhed og en behagelig duft ... Gjorde han kort sagt ikke mange ting tillukkende for os ud over den nødvendige brugsværdi?³²

Vi skal med andre ord se på alt omkring os og sige noget i retning af:

Op al den ting, som Gud har gjort,
hans herlighed at prise!
Det mindste, han har skabt er stort
og kan hans magt bevise.³³

Medmindre vi jævnligt holder inde med at arbejde og tager os tid til at tilbede Gud (hvilket Pieper betragter som en af de vigtigste aktiviteter i “fritiden”) og til bare at betragte og nyde verden, inklusive frugten af vores arbejde, kan vi ikke finde mening i livet. Pieper skriver:

Fritid består i at erfare tingene, så man værdsætter dem ... Fritid udspringer af anerkendelse. Det er ikke ensbetydende med, at man ikke foretager sig noget ... Det ligner mere den stilhed, der kan opstå i samtalen mellem to elskende, og som udspringer af deres samhørighed ... Og der står skrevet, at da Gud “hvilede efter alt det arbejde, han havde udført”, så han, hvor godt det var (1 Mos 1,31; 2,2). På samme måde er det en del af menneskets fritid, at man for sit indre blik dvæler ved skaberværkets virkelighed og glæder sig over det og værdsætter det.³⁴

Kort sagt er arbejdet – og det i rigelige mængder – et uundværligt element i et meningsfyldt menneskeliv. Det er en af Guds største gaver og en af de ting, der giver mest

indhold i livet. Men det skal spille den rette rolle, underordnet Gud. Der skal også jævnlige være plads til pauser i arbejdet, ikke bare for, at vi fysisk kan restituere, men også for, at vi kan glæde os over verden og det almindelige liv.

Det virker måske som en selvfølgelighed. Vi siger: "Naturligvis er arbejdet vigtigt, og naturligvis er det ikke det eneste i livet." Men det er afgørende, at vi har forstået det rigtigt. For i en falden verden er arbejdet frustrerende og besværligt; man kan derfor nemt drage den forhastede slutning, at man skal undgå arbejde eller simpelt hen kæmpe sig igennem det. Og fordi vores forstyrrede hjerter kræver bekræftelse og anerkendelse, er det lige så fristende at falde i den modsatte grøft, så livet ikke drejer sig om ret meget andet end resultaterne i arbejdslivet. Når vi arbejder for meget, er det faktisk ofte et uhyggeligt forsøg på hurtigst muligt at få overstået et helt livs arbejde, så vi kan lægge arbejdet bag os. Den holdning gør i sidste ende kun arbejdet mere fordummende og utilfredsstillende.

Når vi tænker: "Jeg hader at arbejde!", må vi minde os selv om, at selv om arbejdet godt kan være en kraftig påmindelse og understregning af, at syndens forbandelse hviler over alle ting, så er det ikke i sig selv en forbandelse. Det er noget, vi er skabt til, og noget, vi er sat fri ved. Men når vi føler, at livet er fuldstændig domineret af arbejde, må vi også huske at respektere grænserne for arbejdet. Der findes ikke noget bedre udgangspunkt for et meningsfyldt arbejdsliv end en klar forståelse af den afbalancerede teologi om arbejde og hvile.